

Kalbimizdeki yeri daim olan Prof.Dr. Özlem İPEKGİL DOĞAN hocamıza sevgi ve saygıyla...

COVID-19 PANDEMİSİNİN TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ: ULUSAL VE ULUSLARARASI YAZINA YÖNELİK İÇERİK ANALİZİ

Araştırma Makalesi

Benan KURT YILMAZ¹, Olca SÜRGEVİL DALKILIÇ²

ÖZET

Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki etkisinin, bilimsel çalışmalar üzerinde gerçekleştirilen bir içerik analizi ışığında değerlendirildiği bu çalışmada; turizm sektöründeki değişimler, gelişimler, salgınla birlikte ortaya çıkan etkiler ve zorlukların sınıflandırılması ve açıklanması amaçlanmıştır. Bu amaçla konu ile ilgili ulusal ve uluslararası yazında yer alan çalışmalar analiz edilmiş ve çalışmalarda üzerinde durulan temalar sınıflandırılmıştır. *Mali ve ekonomik kriz, turizm işletmeleri için yeni stratejiler, endişe ve kaygı, devlet ve hükümet destekleri, turizm haberleri, medikal turizm ve otel misafirlerinin hizmet algıları* şeklinde sınıflandırılan bu temaların, turizm alanına özgü durumları ve gelişmeleri ortaya koyarak, gelecek sektörel uygulamalar için de fikir vereceği ve sistematik bir anlayış sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Turizm sektörü, Sağlık
JEL Sınıflama Kodları: L83, C14

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE TOURISM SECTOR: A CONTENT ANALYSIS ON NATIONAL AND INTERNATIONAL LITERATURE

Research Article

ABSTRACT

This study evaluates the impact of the Covid-19 pandemic on the tourism sector in the light of a content analysis of scientific studies and the aim of the study is to classify and explain the changes, developments, effects and difficulties that emerged with the pandemic in the tourism sector. For this purpose, the studies about the effect of Covid-19 on tourism sector -in the national and international literature- were analyzed and the themes emphasized in the studies were classified. These themes, which are classified as *financial and economic crisis, new strategies for tourism businesses, worry and anxiety, state and government supports, tourism news, medical tourism and service*

¹ Öğr. Gör. Dr., Sinop Üniversitesi, Ayancık Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, bkurt@sinop.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1265-7136

² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, olca.surgevil@deu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7667-8104

“Kurt Yılmaz, B. ve Surgevil Dalkılıç, O. (2021 Covid-19 Pandemisinin Turizm Sektörüne Etkileri: Ulusal ve Uluslararası Yazına Yönelik İçerik Analizi, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, Vol: 5, (Özel Sayı), p.55-72, doi: 10.30625/ijctr.953414”

*Makale Gönderim Tarihi:*02.06.2021

Kabul Tarihi: 23.06.2021

perceptions of hotel guests, reveal the situations and developments specific to the tourism field and provide ideas and a systematic understanding for future sectoral applications.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Tourism sector, Health

JEL Classification Code: L83, C14

GİRİŞ

Aralık 2019 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan ve 7 Ocak 2021 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından dünyaya duyurulan Covid-19 virüsü tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Başta Çin olmak üzere Avrupa ve Amerika'ya yayılan virüs dünyada milyonlarca insanın ölümüne neden olurken, ülke ekonomilerinin de zarar görmesine yol açmıştır. Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ancak bireylerin taşıyıcı fonksiyonu nedeniyle kısa sürede tüm dünyaya yayılan ve bu nedenle "pandemi" olarak anılan söz konusu salgın 200 ülkeyi derinden etkilemiştir. Haziran 2021 tarihi itibarıyla tüm dünyadaki toplam vaka sayısı 174.263.865 iken, toplam ölüm sayısı ise 3.743.000 kişiye ulaşmıştır (worldometers.info, 2021).

İnsanlık tarihi Covid-19 gibi dünyayı etkisi altına alan birçok salgına (bulaşıcı hastalığa) tanıklık etmiştir. 14. yüzyılda ortaya çıkan *Kara Veba*, 1918 yılında ortaya çıkan *İspanyol Gribi* ve daha yakın tarihlerde dünyayı etkisi altında alan *SARS*, *kuş gribi*, *domuz gribi*, *MERS* ve *ebola* salgınları bulaş hızı yüksek salgınların başında gelmektedir (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020: 234). Söz konusu salgınlar tüm dünyada binlerce, milyonlarca insanın ölümüne neden olurken ülkelerin demografik, ekonomik, sosyal ve siyasal hayatlarında da önemli değişikliklere yol açmıştır.

2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını da dünyadaki diğer tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektörünün de daha önce hiç yaşamadığı bir krizle karşılaşmasına neden olmuştur. İnsanların taşıyıcı ve bulaştırıcı olma özelliği ile yayılan Covid-19 virüsünün yayılım hızını kesmek, aşının etkilerini beklemekten daha kısa vadeli bir çözüm olduğu için tüm dünyada koruyucu önlemler alınma yoluna gidilmiştir. Konaklama, yiyecek-içecek, ulaştırma ve eğlence olarak ifade edilen turizmin en temel bileşenleri, söz konusu önlemler nedeniyle kısıtlanmış ve bu durum sektörün Covid-19 kaynaklı sorunlarına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmada salgının küresel yükselişi nedeniyle turizm sektöründeki etkiler, değişimler ve zorlukların ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla

konu ile ilgili ulusal ve uluslararası yazında yer alan çalışmalar analiz edilmiş ve araştırmacıların yoğun olarak üzerinde durduğu temalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilimsel çalışmalarda ortaya çıkan bu temaların, turizm alanına özgü durum ve sorunları ortaya koyarak sektörel uygulamaların incelenmesinde de bir sistematik anlayış sunacağı düşünülmektedir.

COVID-19 SALGINI VE TURİZM SEKTÖRÜ

Covid-19 salgını sadece insanların yaşamlarını kısıtlamakla kalmamış, ülke ekonomilerinin itici gücü olan birçok sektörü de durma noktasına getirmiştir. Söz konusu sektörlerden biri de hemen hemen her ülkenin ekonomik açıdan önem taşıyan alanlarından biri olan turizm sektörüdür (Bahar ve Kozak, 2012). Ülkeler için ekonomik açıdan önem taşıyan turizm sektörü, seyahat edenin güvende olmaması durumunda en kırılgan alanlardan birine dönüşebilmektedir. Başka bir deyişle turizm sektörü hassas bir yapı göstermekte; savaş, yüksek suç oranı, mali ve ekonomik krizler ve salgın hastalıklardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizm sektörünü etkilediği bilinmektedir. Nitekim OECD Covid-19 nedeniyle tüm dünya genelinde turizm sektöründe yaşanan daralmaya dikkat çekmektedir (OECD, 2020).

Covid-19 ile ilgili olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde virüsün dünyaya yayılmasında, virüs taşıyan bireylerin gerçekleştirdikleri yolculukların öne çıkan nedenlerden biri olduğu görülmektedir (Wilson ve Chen, 2020: 2). Salgının insan hareketliliği ile yayıldığı tespit, hareketliliği kısıtlamak başta olmak üzere birçok önlemleri beraberinde getirmiştir. İnsanlar arasında sosyal mesafenin oluşturulması, maske ve eldiven gibi koruyucu malzemelerin kullanılması, hijyen kurallarına uyarak günlük yaşama devam edilmesi söz konusu önlemlerin başında gelmektedir. Bu önlemler kapsamında sosyal izolasyonun uygulanması, dünya genelinde birçok etkinliğin (kongreler, festivaller, kültür-sanat etkinlikleri, spor turnuvaları, yarışlar vb.) geçici olarak durdurulması, kısıtlanması veya iptal edilmesi ulusal ve uluslararası uçuşların iptali, kısmen veya

tamamen sokağa çıkma yasağı veya karantina ilanı gibi bir dizi uygulama gündeme alınmıştır (Ivanova ve Craver, 2020). Söz konusu uygulamalar, tamamen kontrol altına alınamamış olan salgının yayılma hızını azaltarak ülkelerin sağlık sistemlerinin çökmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda ifade edilen uygulama ve önlemler insan yaşamı için kaçınılmaz olmakla birlikte, bireylerin hareket kısıtlılığı, sınırların kapanması, enfeksiyon riski turizmde talep cephesini kapatırken; konaklama, yiyecek-içecek işletme ve tesislerinin faaliyetlerinin geçici süreli durdurulması da arz cephesini kapatmıştır (Uğur ve Akbıyık, 2020). Nitekim Pine ve McKercher tarafından yapılan çalışmada 2002 yılında Çin’de ortaya çıkan SARS virüsünün hem konaklama hem de havayolu şirketlerinin yolcu sayısında önemli ölçüde azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir (Pine ve McKercher, 2004). Benzer bir biçimde Wilson ve Chen (2020) yaptıkları çalışmada SARS ve MERS virüslerini ve etkilerini açıklamışlar, Covid-19 virüsünü ise “bu virüs (Covid 19) uçabilir” şeklinde tanımlayarak salgının özellikle havayolu seyahatleri sonucunda nasıl yayıldığını rakamlarla ifade etmişlerdir.

Salgınların turizme etkileri konusunda yapılan bir diğer çalışmada Mizrahi ve Fuchs (2016), Ebola salgınının turizme etkilerini incelemişlerdir. 2013 yılında Gine’de ortaya çıkan ve 11.323 ölüm ile sonuçlanan söz konusu salgın en çok Sierra Leone, Liberya, Gine, Nijerya, Mali ve ABD’yi etkilemiştir (Dünya Sağlık Örgütü, 2019). Bununla birlikte Ebola salgını, Batı Afrika kıtasının vaka görülme-yen bölgelerinde dahi turizm endüstrisine oldukça zarar vermiştir (Mizrahi ve Fuchs, 2016: 59). Bir diğer çalışmada Baker vd. (2020), Covid-19 vaka sayısı arttıkça hane halkının tipik harcamalarında önemli değişimler yaşandığına vurgu yapmaktadır. Buna göre perakende, kredi kartı harcamaları ve gıda maddesi alımlarında önemli artışlar gözlenirken; konaklama, seyahat, eğlence ve yeme-içme sektörlerinde çok sert azalmalar olduğuna dikkat çekilmektedir. Diğer bir deyişle seyahat sırasında hastalanma riski arttıkça, turistlerin seyahat etme ve satın alma davranışları bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Standartların yüksek, hijyen koşullarının yeterli ve güvenli olduğu konaklama tesislerine seyahat edenler için daha az risk gündemde iken, aksine durumlarda risk de artmaktadır. Bu nedenle

salgınlar seyahat etme davranışını ve niyetini önemli ölçüde etkilemektedir (Cahyanto, Wiblishauser, Pennington-Gray ve Schroeder, 2016).

Kalyankar ve Patil (2020), Covid-19 ile ilgili yayınlanmış raporları, turizm istatistiklerini, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan verileri ve konu ile ilgili çeşitli araştırma makalelerini değerlendirerek, salgının turizm sektörünü çarpıcı bir biçimde etkilediğini ifade etmişlerdir. Söz konusu olumsuz etkiler nedeniyle sektörün gelişiminde ortalama 5-7 yıllık bir gerileme olacağını ve bu nedenle sektöre ilişkin çeşitli önlemler alınması gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 2019 yılında dünya turizminin %3,8 oranında büyüdüğünü; gerçekleştirilen uluslararası seyahat sayısının 1 milyar 461 milyona, uluslararası turizm kaynaklı gelirlerin ise 1,5 trilyon dolar seviyesine yükseldiğini belirtmektedir. Ancak söz konusu büyüme Covid-19 salgını ile tamamen sona ermiştir (UNWTO, 2020). Covid-19 salgınının 2020 yılında turizm sektöründe yaklaşık 1,3 trilyon dolar ekonomik kayıp yarattığı ve bu rakamın, 2009 küresel ekonomik krizi sırasında kaydedilen kayıplardan 11 kat daha fazla olduğuna işaret edilmektedir. Diğer yandan Dünya Turizm Örgütü’nün uzmanları 2021 yılı için belirsizliğin devamına işaret etmektedir (WHO,2020).

Sonuç olarak Covid-19 salgını ve turizm ile ilgili yapılan çalışmaların ortak tespiti, turizm sektörünün salgın hastalıklar gibi insan hareketlerini kısıtlayan durumlardan doğrudanve dolaylı olarak etkilendiği yönündedir. Bununla birlikte söz konusu etkilerin hangi alanlarda ve ne şiddette olduğu konusunda, söz konusu etkileri azaltmaya ve durdurmaya yönelik alınacak önlem ve uygulanacak stratejiler bağlamında araştırmacıların çeşitli görüşleri bulunmaktadır (Piccinelli vd.,2021; Zenker vd.,2021; Salem vd.,2021; Pan vd. 2021; Cladera vd.,2021)

Bu çalışmada ulusal ve uluslararası yazında Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkileri konusunda yayınlanan bilimsel çalışmalara içerik analizi yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Covid-19 salgınının turizm üzerinde yaratmış olduğu etkileri bilimsel yazın ışığında ortaya koymak ve sektörel değerlendirmelere ışık tutabilmektir. Mevcut araştırmalardan ulaşılan bilgi ve sistematik

incelemenin, gelecek çalışmalar için yol gösterici olması umulmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı ulusal ve uluslararası yazında Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkileri konusunda yapılan bilimsel çalışmaları betimlemek olduğu için araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi ve deseni betimsel içerik analizi olarak belirlenmiştir.

İçerik analizi çalışması birbirine benzer verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek okuyucunun anlayabileceği bir formda düzenleyerek yorumlamaktır (Creswell, 2016). İçerik analizi, bir metindeki değişkenleri ölçmek amacı taşır ve bu amaçla gerçekleştirilen sistematik, tarafsız ve sayısal olarak yapılan bir analiz şeklidir (Wimmer ve Dominick, 2000: 135–136). Bu çalışmada, belirtilen amaca uygun olarak tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli var olan mevcut bir durumu değiştirmeye kalkışmadan var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 1998: 77).

Çalışma 12.03.2020 ve 15.05.2021 tarihleri aralığında Covid-19 küresel salgınının turizme olan etkilerini ortaya koyan çalışmaları mevcut şekliyle betimleyen bir yaklaşım olan genel tarama modelinde tasarlanmıştır. Bu modele uygun olarak doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi; araştırma konusu ile ilgili kayıt ve belgelerin amaca uygun şekilde incelenerek ayrıştırılmasına dayanan bir tekniktir. Bu teknikte araştırmanın amacına uygun bilgi ve belgeler farklı veri kaynaklarından toplanarak analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005; Karasar, 2007). Diğer bir deyişle araştırma kapsamında incelenen konuya ilişkin bilgileri içeren yazılı belgelerin ayrıntılı olarak taranması ve bu bilgilerle yeni bir bütünlük oluşturulması, doküman/metin analizi olarak adlandırılır (Creswell, 2002).

İçerik analizi, elde edilen verilerin detaylı bir biçimde incelenerek ve bu verileri açıklayan kavram, kategori ve temalara ulaşılmasını kapsamaktadır. İçerik analizinde araştırmacı, elde edilen verilere odaklanarak veri setinde sıklıkla tekrarlanan veya yoğun olarak vurgu yapılan olay ve olgulardan kodlar edinir. Bu kodlar araştırmacının kategorilere ve kategorilerden de temalara gitmesine olanak sağlar. Diğer bir deyişle birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu

tespit edilen veriler (kodlar) belirli kavramlar (kategoriler) ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanır.

Bu bağlamda araştırmanın evreni ulusal ve uluslararası yazında Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini konu alan bilimsel çalışmalardır. Araştırmanın örnekleme ise ulusal yazında yer alan bilimsel araştırmalar ve yılda altı kez yayınlanmakta olan Tourism Management dergisinde yer alan uluslararası bilimsel araştırmalardır. Uluslararası yazın taramasında Tourism Management dergisinin seçilmiş olmasının nedeni söz konusu derginin turizm planlamaları da dahil olmak üzere seyahat ve turizm yönetimi ile ilgilenenler için önde gelen uluslararası bir dergi olmasıdır. Dergi disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek ulusal, uluslararası ve bölgesel turizmin plan, politika ve uygulamalarının yanı sıra özel yönetim çalışmalarını da içermektedir. Derginin içeriği; birincil araştırma makaleleri, güncel konuların tartışılması, vaka çalışmaları ve kitap incelemelerinden oluşan bütünlüştürücü yaklaşımını yansıtmaktadır.

Araştırma kapsamında seçilen tarama modeline uygun olarak 12.03.2020 ile 15.05.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen yayınlar arasında “pandemi, epidemi, covid, covid-19, koronavirüs ve turizm” kelimeleri yazılarak tarama yapılmıştır. Söz konusu tarama sonucunda başlığında ve/veya anahtar sözcükleri arasında “pandemi, epidemi, covid, covid-19, koronavirüs ve turizm” geçen 33 ulusal araştırma, bu çalışmanın kapsamına dahil edilmiştir. Aynı tarama modeli 12.03.2020 ile 15.05.2021 tarihleri arasında Tourism Management dergisinde yayınlanan çalışmalar arasında “pandemic, epidemic, covid, covid-19, koronavirüs, tourism” kelimeleri ile yapılmıştır. Tourism Management dergisi tarama sonuçlarında araştırma amacına uygun 20 bilimsel çalışma tespit edilmiştir. Böylece ulusal yazından 33 ve uluslararası yazından 20 olmak üzere toplam 53 bilimsel çalışma içerik ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen verileri analiz etmek için nitel veri analizi programı olan MAXQDA Analytics Pro 2020 kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular temalar altında sınıflandırılmıştır. Söz konusu

temalar ve içerik analizlerinden elde edilen bulgular görsel şekiller eşliğinde sunulmakta ve ardından bulgular yorumlanarak tartışılmaktadır.

Kod Kitabı

Araştırmanın bu bölümünde, ulusal ve uluslararası yazından tarama modeli ile elde edilen bilimsel çalışmaların içeriği incelenmiş ve Covid-19 salgınının turizmle ilişkisini konu alan çalışmaların odak noktaları belirlenmiştir. Söz konusu

çalışmalarda araştırma sorusu ve bu kapsamda ele alınan konular içerik analizine tabi tutulmuştur.

İçerik analiziyle bu çalışmalarda ele alınan konuların sıklığı ve yoğunluğuna göre tematik kodlar belirlenmiştir. Diğer bir deyişle tematik kodlar, ulusal ve uluslararası yazında en çok ele alınan ve en çok vurgu yapılan araştırma konusuna işaret etmektedir.

Tablo 1: Kod Kitabı

Medikal Turizm	3
Mali ve Ekonomik Kriz	13
Turizm Haberleri	5
Otel Misafirlerinin Hizmet Algıları	3
Güven	2
Hijyen	1
Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler	11
Müdahale Stratejileri	4
Stratejik Hayırseverlik	1
Sosyal Mesafeli İzole Turlar	3
Temassız (Dijital) İşlemler	1
Sanal Turlar	2
Devlet ve Hükümet Destekleri	7
Doğa Turizmi	2
Devlet ve Hükümet Önlemleri	1
Uluslararası Güvenli Turizm Sertifikası	1
Ekonomik Teşvikler	3
Endişe ve Kaygı	9
Aşı Kaygısı	1
Seyahat Korkusu	8

Çalışma kapsamında içerik analizine tabi tutulan 53 ulusal ve uluslararası makalenin araştırma konuları ana temalar olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizmle ilişkisi bağlamında ortaya çıkan ana temalar; Medikal Turizm, Mali ve Ekonomik Kriz, Turizm Haberleri, Otel Misafirlerinin Hizmet Algıları, Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler, Devlet ve Hükümet Destekleri, Endişe ve Kaygı olmak üzere yedi başlıkta toplanmaktadır. Diğer bir deyişle çalışmaların odak noktaları söz konusu yedi tema üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte söz konusu yedi ana temadan; Otel Misafirlerinin Hizmet Algıları, Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler, Devlet ve Hükümet Destekleri, Endişe

ve Kaygı temalarında alt temaların da olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim ana temalar çalışmanın konusunu ifade ederken alt temalar odaklanılan ana tema unsurunu işaret etmektedir. Bu bağlamda alt temalar da okuyucuya sunulmaktadır.

Kod Bulutu

Kod bulutları, içerik analizi sonucunda çalışmalarda odaklanılan ana temalar eşliğinde yapılan tematik kodlamalar ile elde edilmektedir. Diğer bir deyişle, geliştirilen kategoriler ile çalışmaların odak noktası belirlenmekte ve bu odak noktası kapsamında ele alınan unsurlarla da kodlamalar yapılmaktadır.

Çalışmalarda en çok vurgu yapılan, başka bir deyişle frekansı en yüksek kod, kod bulutunun ortasında yer almaktadır. Araştırmacıların çalışmalarında vurgu yaptıkları diğer kodlar da söz konusu frekansı en yüksek kodun etrafında yer almakta ve böylece kod bulutu oluşmaktadır. Kod bulutları sayesinde araştırmacıların en çok vurgu yaptığı ana ve alt temalar tespit edilmekte ve görselleştirilerek okuyucuya sunulmaktadır.

Şekil 1: Kod Bulutu

Çalışma kapsamında içerik analizine tabi tutulan 53 bilimsel çalışmada en fazla odaklanılan konunun Covid-19 sürecinde turizm sektöründe gündeme gelen mali ve ekonomik kriz olduğu görülmektedir. Nitekim Tablo 1’de sunulan kod kitabında da “Mali ve Ekonomik Kriz” kodunun

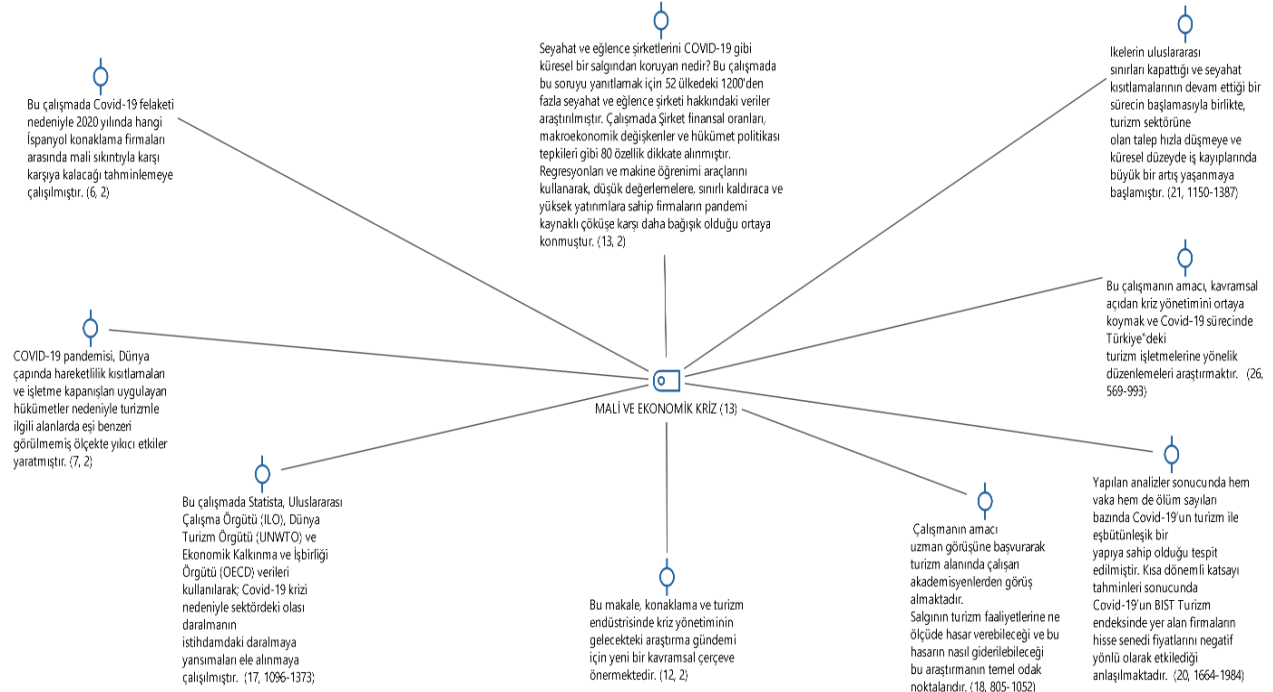
frekansının 13 olduğu belirtilmektedir. Covid-19 Salgını nedeniyle tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik daralma diğer tüm sektörlerde olduğu gibi turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Kod bulutunda yer alan ve frekansı en yüksek ikinci kod “Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler” kodudur. Söz konusu kod, araştırmalarda öne çıkan ikinci konu olmakla birlikte stratejilerin birbirinden farklı olması nedeniyle bu stratejiler için de araştırmacıların en çok odaklandığı stratejinin “Müdahale Stratejileri” olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmalarda öne çıkan bir diğer araştırma konusu turizm sektöründe salgın nedeniyle ortaya çıkan “Kaygı ve Endişe” kodu altında yer alan “Seyahat Korkusu” alt kodudur.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde içerik analizi sonucunda ortaya çıkan ve ilk üç tema kapsamında sınıflandırılan araştırmaların kesitlerine yer verilecektir.

Tema İçerikleri ve Tema Dağılım Modeli

Tema modellemesinde; araştırma kapsamında analiz edilen ulusal ve uluslararası yazında yer alan çalışmaların odaklandığı konular ilgili tema altında belirtmektedir. Böylelikle okuyucunun söz konusu tema altına yer alan çalışmaların hangi alanlarda katkı sunduğunu görmesi sağlanmaktadır.

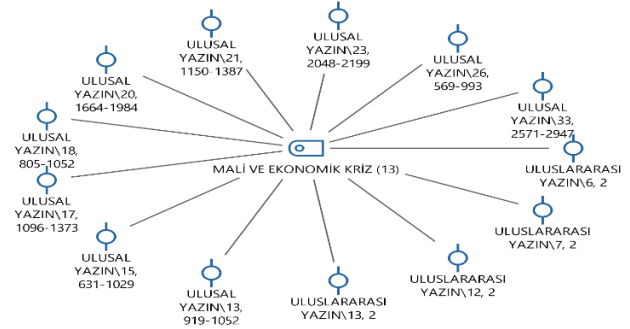
Şekil 2: Mali ve Ekonomik Kriz Tema İçerikleri

Mali ve ekonomik kriz kodu altında yer alan çalışmaların (Çıtıl ve Çalış, 2020; Demir vd. 2020; Işık Erol, 2020; Kiper vd., 2020; Korkut vd.,2020; Oran 2020; Özcan, 2021; Toktaş, 2021; Yıldırım ve Sayın, 2020; Hu vd., 2021; Wut vd. 2021; Kaczmarek vd., 2021) odaklandığı unsurların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İstihdam kaybı, otel işletmelerinin hangilerinin daha fazla risk altında olduğu, turizm işletmelerine yönelik düzenlemeler, turizm sektöründe kriz yönetimine ilişkin gelecek önerileri, turizm firmalarının hisse senedi değerlerinde yaşanan değişimler söz konusu kod altında yer alan çalışma konularından bazılarıdır.

Aşağıda söz konusu çalışmaların ulusal ve uluslararası yazından hangisine ait olduğu ile ilgili tema görseli sunulmaktadır.

Şekil 3: Ulusal ve Uluslararası Yazında Mali ve Ekonomik Kriz Tema Dağılım Modeli

Ulusal ve uluslararası yazında tema dağılım modeli incelendiğinde 4 çalışmanın uluslararası yazından, 9 çalışmanın ise ulusal yazından geldiği görülmektedir. Diğer bir deyişle söz konusu alana katkı yapan bilimsel çalışmaların ağırlıklı olarak ulusal yazından geldiğini söylemek mümkündür.

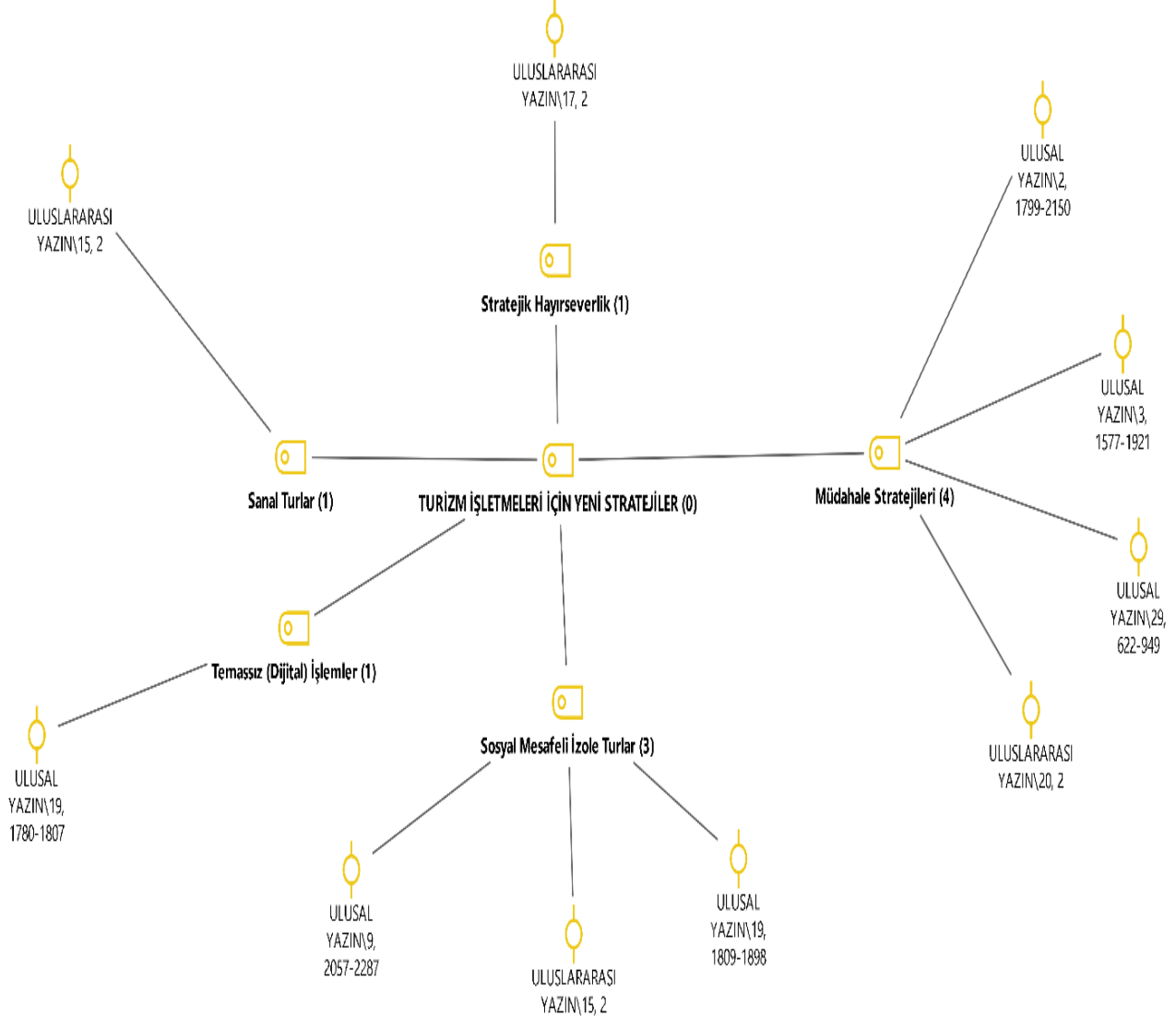
Şekil 4: Turizm İçin Yeni Stratejiler Tema İçerikleri

Turizm için yeni stratejiler modellemesinde çalışmaların birbirinden farklı ve özgün stratejiler önerdiği görülmektedir. Özellikle destinasyon seçimlerinde olası değişiklikler, sosyal mesafenin korunduğu izole turlar ve gerçeklik tabanlı sanal turlar, işletmelerin popülaritesine ve itibarına katkı yapacak stratejik hayırseverlik faaliyetlerinin ön plana çıktığı tespit edilmektedir. Bu bağlamda turizm işletmelerinin Covid-19 salgını sonrasında daha önce hiç planlamadıkları ve/veya

uygulamadıkları birtakım stratejileri planlamaya ve uygulamaya başlayacağını öngörmek mümkündür. Nitekim çalışmaların sonuç ve öneri bölümlerinde yeni turizm normallerinin farklılaşacağı, hizmet ve kalite beklentisinin dönüşeceği vurgusu yapılmaktadır (Akyol, 2020; Alaeddinoğlu ve Rol, 2020; Ciritci, 2020; Kıvılcım, 2020; Eryılmaz ve Kaya, 2021; İtani vd., 2021; Shin vd., 2021; Pan vd. 2021).

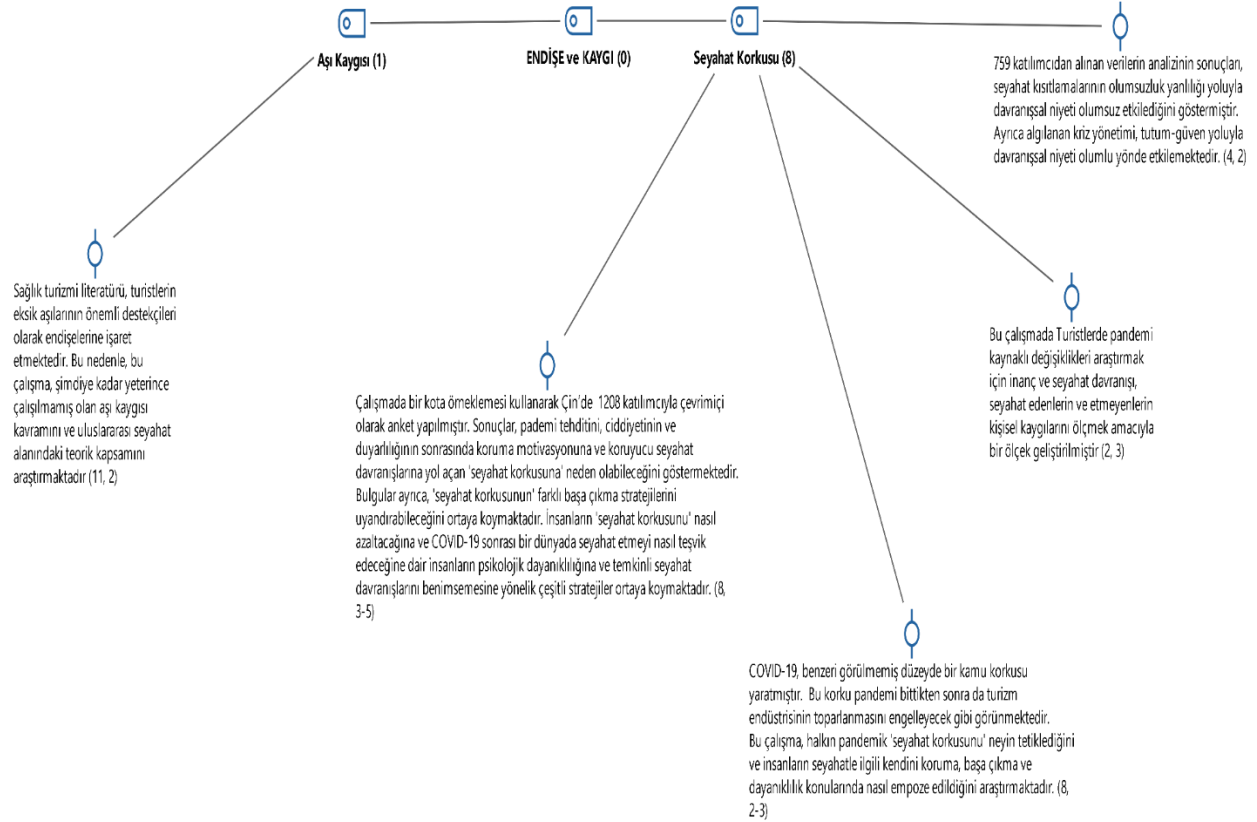
Şekil 5: Ulusal ve Uluslararası Yazında Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler Tema Dağılım Modeli

Ulusal ve uluslararası yazında Turizm İşletmeleri için Yeni Stratejiler tema dağılım modeli incelendiğinde 4 çalışmanın uluslararası yazından, 6 çalışmanın ise ulusal yazından geldiği

görülmektedir. Diğer bir deyişle söz konusu alana katkı yapan bilimsel çalışmaların ağırlıklı olarak ulusal yazından geldiğini söylemek mümkündür.

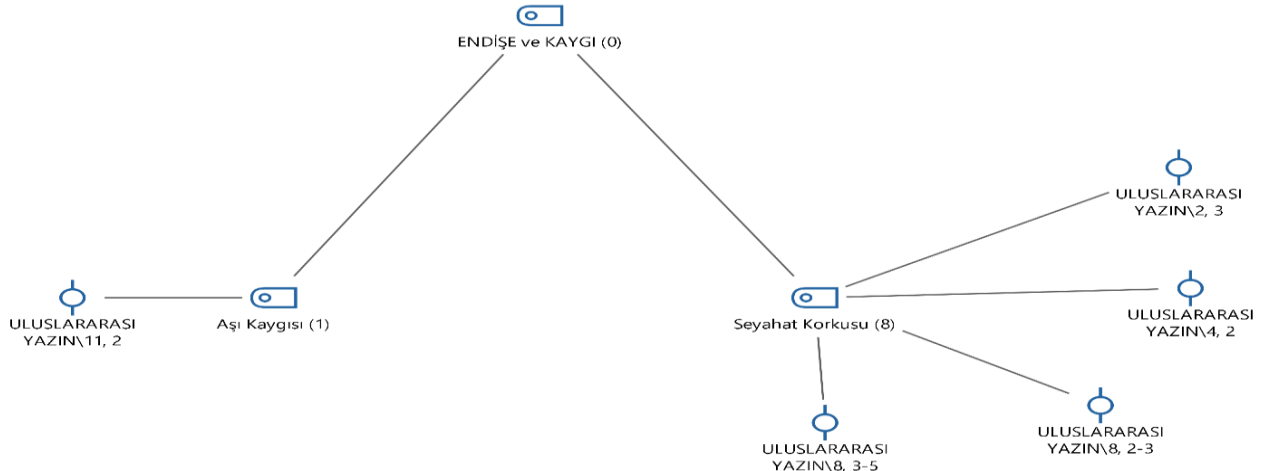
Şekil 6: Endişe ve Kaygı Tema İçerikleri

Yapılan çalışmada Endişe ve Kaygı tema modellemesi; seyahat eden turistlerin seyahat ve konaklama konusunda Covid-19 salgınından kaynaklanan endişe ve kaygılarını araştıran çalışmaların içeriğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmaların çeşitli olduğunu söylemek mümkündür. Sağlık turizmi kapsamında henüz Covid-19 aşısı olmamış bireylerin hem eksik aşı hem de mevcutta bulunan sağlık sorunları nedeniyle ilave endişe yaşadıklarını ve bu nedenle

sağlık turizminin olumsuz etkilendiğini tespit eden araştırmalar bulunmaktadır (Zenker vd., 2021; Pan vd., 2021; Zheng vd., 2021; Adongo vd., 2021) Söz konusu çalışmalar birincil verilere dayanmakla birlikte Covid-19 salgını nedeniyle ortaya çıkan seyahat korkusunu farklı bakış açıları ile ele almaktadır. Çalışmalardan biri (Zheng vd., 2021) bu korku ile başa çıkma stratejilerine değinirken, bir başka çalışma (Pan vd., 2021) ise bu konuda ölçek geliştirmeyi amaçlamaktadır.

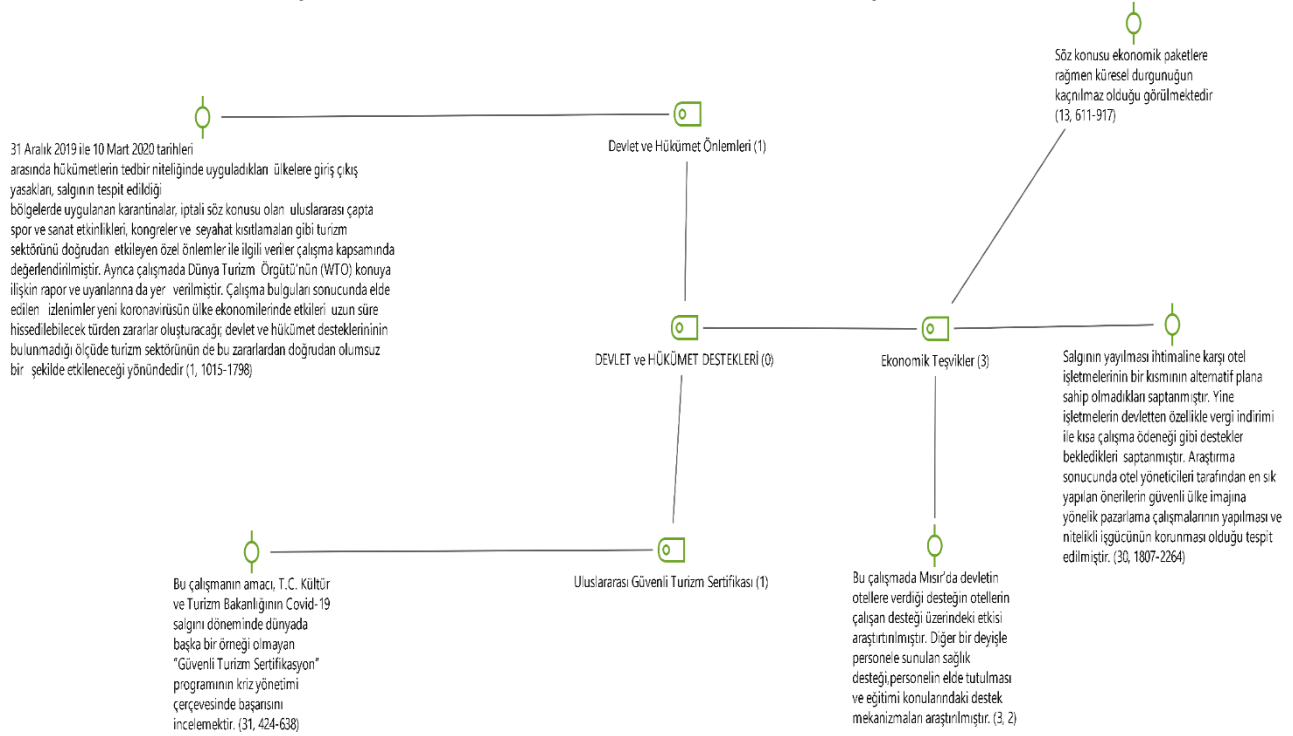
Şekil 7: Ulusal ve Uluslararası Yazında Endişe ve Kaygı Tema Dağılım Modeli

Endişe ve kaygı tema dağılım modeline bakıldığında yapılan çalışmaların tamamının uluslararası yazından geldiğini ifade etmek mümkündür. Diğer bir deyişle bu çalışma kapsamında ulaşılan ulusal yazında; seyahat

edenlerin ve/veya turistlerin salgın kaynaklı endişe ve kaygılarını araştıran bir çalışma yer almamaktadır. Bu nedenle ulusal düzeyde söz konusu tema bağlamında bireylerin deneyimleri hakkında henüz bir görüş ortaya konulmamıştır.

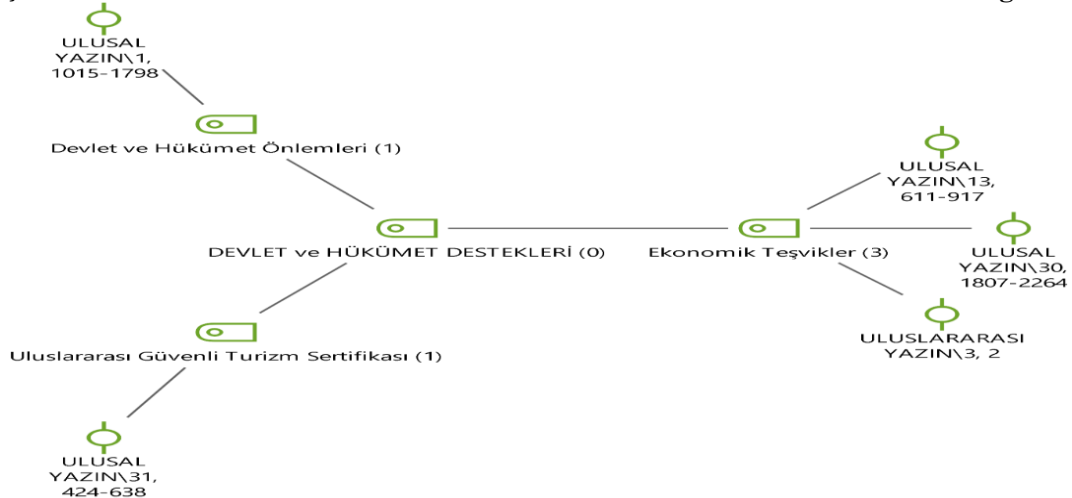
Şekil 8: Devlet ve Hükümet Destekleri Tema İçerikleri

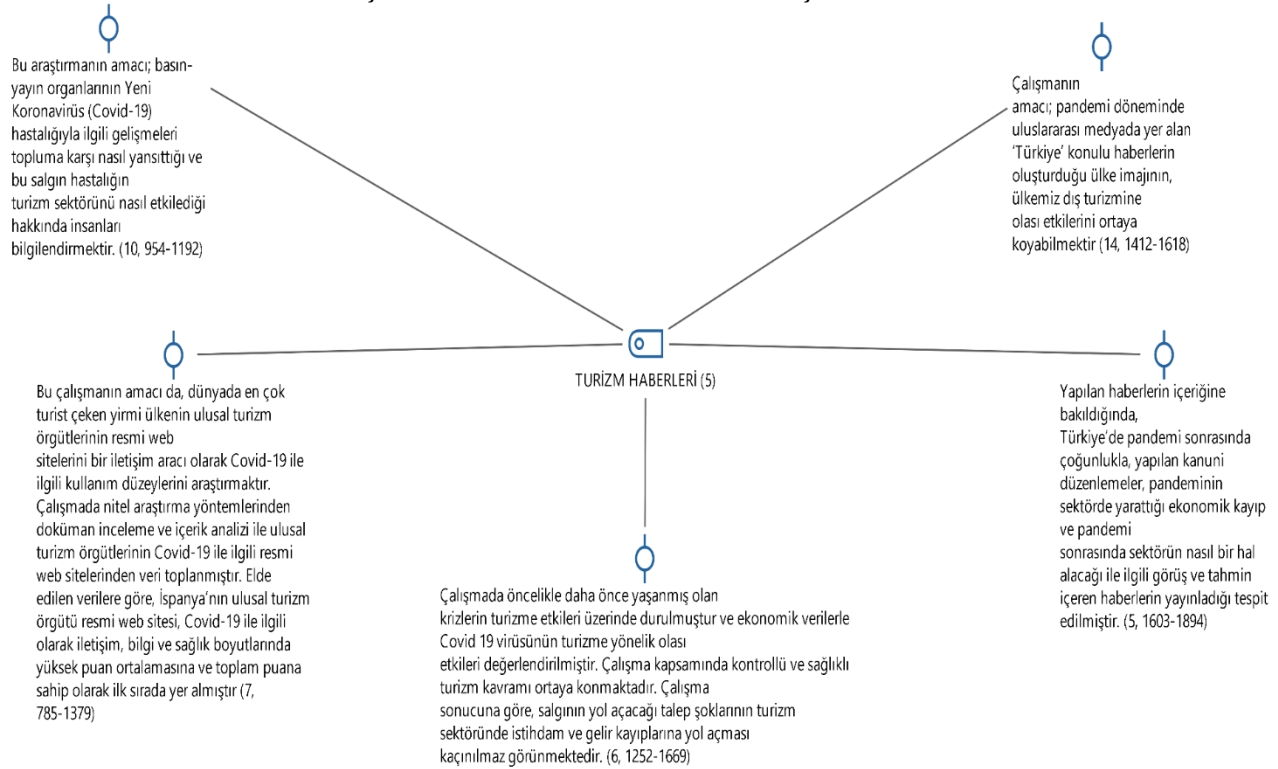
İçerik analizine tabi tutulan çalışmaların bir bölümünün (Acar, 2020; Çıtak ve Çalış, 2020; Çobam, 2020; Karadeniz vd., 2020; Arslan ve Kendir, 2020, Salem vd., 2021) Covid-19 salgınında turizm sektörüne yönelik olarak sunulan devlet ve hükümet destekleri konusunda olduğu görülmektedir.

Vergi indirimi, kısa çalışma ödeneği, güvenli turizm sertifikasyonu temel başlıklar altında yer almaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda, devlet ve hükümet desteklerine rağmen turizm sektörü için küresel bir durgunluğa değinilmektedir.

Şekil 9: Ulusal ve Uluslararası Yazında Devlet ve Hükümet Destekleri Tema Dağılımı

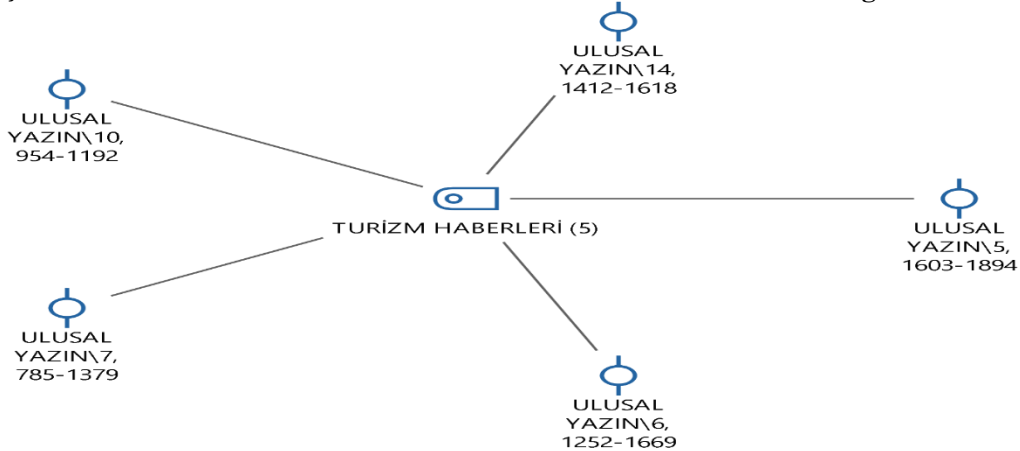
Şekil 10: Turizm Haberleri Tema İçerikleri

Araştırma kapsamında içerik analizine tabi tutulan çalışmaların bir bölümünün de (Aylan,2020; Bahar ve İlal, 2020; Binbaşıoğlu, 2020; Çam ve Çılgınoğlu,2021; Dalkıran ve Demir, 2020) basında yer alan turizm haberlerine ilişkin olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmaların, Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkileri veya salgın nedeniyle sektörde yaşanan değişim, gelişim ve alınan karar ve önlemlere odaklandıkları

görülmektedir. Bununla birlikte çalışmaların söz konusu haberleri farklı açılardan ele alıp incelediğini söylemek mümkündür. Örneğin, çalışmalardan biri salgın döneminde Türkiye'ye ilişkin olarak yapılan haberlerin ülkenin dış turizm imajına etkisini ele alırken (Aylan, 2020), bir diğeri ise (Çam ve Çılgınoğlu, 2021) dünyada en çok talep gören ilk 20 ülkenin turizm web sayfalarını incelemektedir.

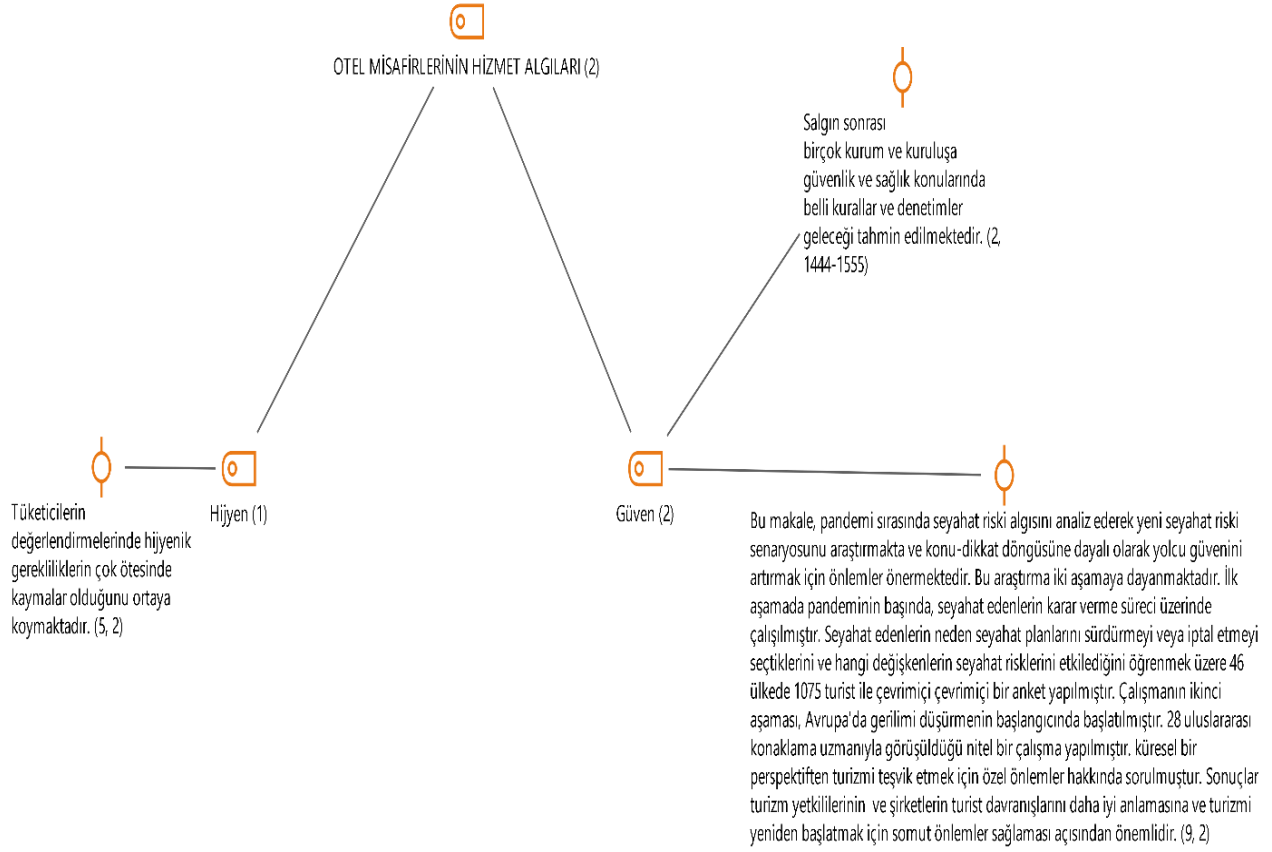
Şekil 11: Ulusal ve Uluslararası Yazında Turizm Haberleri Tema Dağılım Modeli

Çalışma kapsamında turizm haberleri konusunda yapılan araştırmaların tamamının ulusal yazından geldiğini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle

içerik analizine tabi tutulan 53 çalışma içinde yer alan ve turizm haberlerini konu alan 5 araştırma olup, tamamı ulusal yazından gelmektedir.

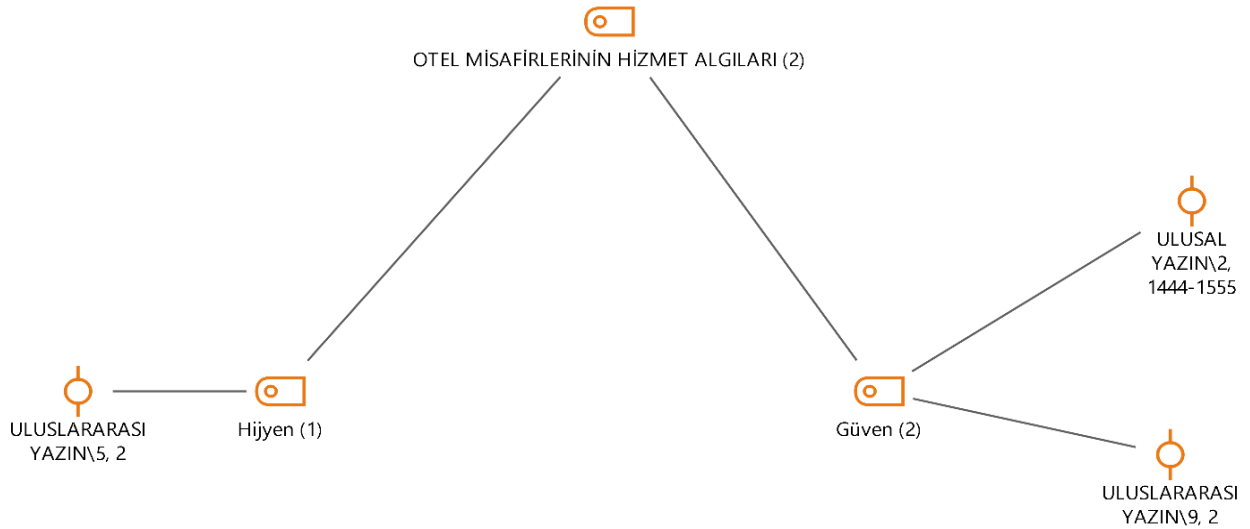
Şekil 12: Otel Misafirlerinin Hizmet Algıları Tema İçeriği

Araştırma kapsamında otel misafirlerinin hizmet algılarını konu alan çalışmaların içerik analizleri de yapılmıştır. Bu kapsamda yer alan üç çalışma olduğunu ifade etmek mümkündür. Söz konusu çalışmaların ortak noktası; otel misafirlerinin

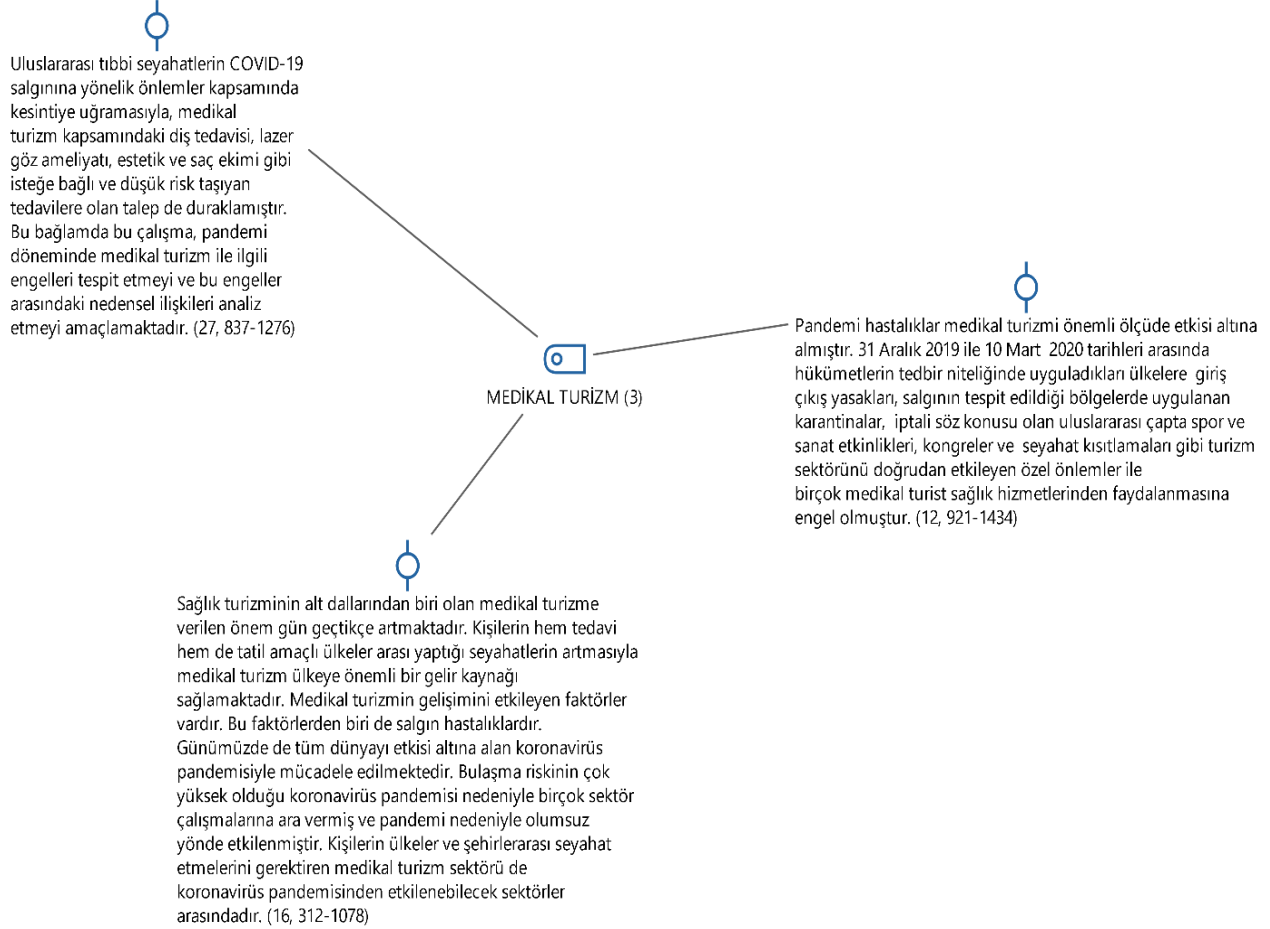
hizmet algılarında önemli değişiklikler yaşandığı ve bu noktada güven ve hijyen beklentilerinde bir artış olduğu yönündeki tespittir (Aylan, 2020; Akyol, 2020; Molinero vd., 2021).

Şekil 13: Ulusal ve Uluslararası Yazında Otel Misafirlerinin Hizmet Algıları Tema Dağılım Modeli

Ulusal ve Uluslararası yazında otel misafirlerinin hizmeti algılarına ilişkin yapılan çalışmaların ikisi ulusal yazından (Aylan, 2020; Akyol, 2020); bir diğeri ise uluslararası yazından gelmektedir (Molinero vd., 2021).

Şekil 14: Medikal Turizm Tema İçeriği

Çalışmada ortaya çıkan bir diğer tema ise medikal turizmdir. Medikal turizm tıbbi bakım almak amacıyla bireyin ülke dışına seyahat etmesi olarak tanımlanabilir (Buzcu ve Birdir, 2019). İçerik analizine tabi tutulan 3 çalışmanın (Çınar ve Özkaya, 2020; Gürleyen ve Çınar, 2021; Karadayı Usta ve Serdar Asan, 2021) medikal turizm ve Covid-19 sürecini ele aldığı görülmektedir.

Türkiye’de çok hızla ve başarılı bir biçimde gelişen medikal turizm sektörü kişinin hem dinlenmesine hem de tedavi olmasına olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar incelendiğinde Covid-19 salgınının getirdiği seyahat kısıtlamaları söz konusu sektörde de talep duraklamasına neden olmuştur.

Şekil 15: Ulusal ve Uluslararası Yazında Medikal Turizm Tema Dağılım Modeli

Medikal turizm tema dağılımı modeli incelendiğinde, yapılan çalışmaların tamamının ulusal yazından geldiği görülmektedir. Diğer bir deyişle içerik analizine tabi tutulan 53 çalışma içinde yer alan 3 çalışmanın Covid-19 salgını ve medikal turizm ilişkisine odaklandığı ve bu çalışmaların tamamının ulusal araştırmalar olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmaların tamamının ulusal yazından gelme nedeninin Türkiye'nin medikal turizm bağlamında önemli ülkelerden biri olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Ocak 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19 olarak tanımlanan yeni tip koronavirüs çok kısa bir zaman içinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Covid-19 virüsü ve etkileri başta tıp bilimi olmak üzere psikoloji, sosyoloji ve ekonomi alanlarının öncelikli araştırma alanı haline gelmiştir. Söz konusu salgın; bireyin fiziksel, ruhsal ve mental sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin yanı sıra toplumların refahını doğrudan etkileyen birçok sektörün de kısa vadede onarılamayacak hasarlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Söz konusu sektörlerden biri de turizm sektörüdür. Ülkelerin neredeyse tamamında Covid-19'un yayılmasını önlemek amacıyla getirilen seyahat kısıtlamaları, yeme-içme işletmelerinin geçici süreli olarak faaliyetlerini durdurması, otellerin ve diğer konaklama tesislerinin kapatılması, kültürel ve doğal cazibe merkezi etkinliklerinin ve toplantıların iptal edilmesi veya ertelenmesi gibi tedbirler alınmıştır. Söz konusu kısıtlamalar nedeniyle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren birçok turizm işletmesi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu sıkıntılar salgının giderek yayılmasıyla sektörde daralmaya, iş hacminde küçülmeye ve istihdam oranlarında azalmaya neden olmuştur. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizm sektöründe yarattığı olumsuz etkiler, sektörün yaşamına devam edebilmesi için birçok değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu olumsuz tablo ve beraberinde getirdiği zorunlu değişimler birçok turizm araştırmacısının ve bilim insanının ilgisini çekmiştir.

Bu çalışmada Covid-19 salgınının turizme etkilerini araştırma konusu yapan çalışmalar içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası toplam 53 yayın çalışma soru ve

amaçlarına göre kategorilere ayrılmıştır. Çalışmanın amacına göre belirlenen temalar ışığında yapılan tematik kodlamalar sektördeki çarpıcı değişimlere ışık tutmaktadır. Araştırma bulguları çalışmaların medikal turizm, mali ve ekonomik kriz, turizm haberleri, otel misafirlerinin hizmet algıları, turizm işletmeleri için yeni stratejiler, devlet ve hükümet destekleri, endişe ve kaygı olmak üzere yedi ana tema üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası çalışmaların belirli temalarda birbirinden ayrıldığı tespit edilmektedir. Örneğin, ulusal yazının odak noktası mali ve ekonomik krizler iken; uluslararası yazının ağırlıklı olarak ilgilendiği temaların başında turizm işletmeleri için Covid-19 salgını süresince ve sonrasında kullanılabilecek yeni stratejiler yer almaktadır. İlave olarak söz konusu stratejiler aracılığıyla; Covid-19 salgını sonrasında turizm işletmeleri için yeni bir dünyanın gerçekleri üzerine tartışılabilecektir. Üçüncü olarak odaklanılan tema endişe ve kaygı temasıdır. Yerli ve yabancı turistlerin, ulusal ve uluslararası seyahatlerde bulunanların Covid-19 salgını nedeniyle yaşadıkları endişe ve kaygının seyahat ve dinlenme davranışına etkisini araştıran çalışmalar (Akyol, 2020; Alaeddinoğlu ve Rol, 2020; Ciritci, 2020; Kıvılcım, 2020; Eryılmaz ve Kaya, 2021; İtani vd., 2021; Shin vd., 2021; Pan vd., 2021) bu tema altında değerlendirilmiştir. Aşı kaygısı ve sağlık turizmi arasındaki ilişkiyi inceleyen, yazına teorik bağlamda önemli fikirler sunan bir uluslararası çalışma (Adongo vd., 2021) bulunmaktadır. Söz konusu çalışma özellikle uluslararası seyahat ile aşı kaygısı arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte ve sağlık turizminin olumsuz etkileneceği fikrini öne sürmektedir. Endişe ve kaygı temasının altında yer alan bir diğer alt tema ise seyahat korkusudur. Covid-19 salgınının bireysel hareketlilikle yayılması nedeniyle kişilerin hayati risk taşıyan seyahat etkinliklerinden vazgeçtiği ve buna bağlı olarak seyahat tükenmişliği (Yousaf, 2021) ile karşılaşılan durumlar olduğu ortaya konmaktadır. Endişe ve kaygı teması üzerine odaklanan bilimsel çalışmalar da ağırlıklı olarak uluslararası yazından (Akyol, 2020; Alaeddinoğlu ve Rol, 2020; Ciritci, 2020; Kıvılcım, 2020; Eryılmaz ve Kaya, 2021) gelmektedir. İran, Pakistan ve Çin söz konusu çalışmaların yapıldığı bölgeler olarak görülmektedir (İtani vd., 2021; Shin vd., 2021; Pan vd., 2021).

Devlet ve hükümet destekleri ulusal ve uluslararası yazında öne çıkan dördüncü temadır. Devlet ve hükümet destekleri konusunda yapılan çalışmaların önemli bir bölümünün ulusal yazından geldiği görülmektedir. Çalışmalarda öne çıkan başlıkların güvenli ülke imajını güçlendiren devlet açıklamaları, ertelenen spor müsabakalarının yarattığı olumsuz etki, kriz yönetimini destekleyen güvenli turizm sertifikasyonu yönünde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu tema altında yapılan çalışmalardan sadece biri (Salman,2021) uluslararası yazından gelmektedir.

Çalışmada öne çıkan diğer temalar sırasıyla turizm haberleri; otel misafirlerinin hizmet algıları ve medikal turizm olup bu temaların Covid-19 salgını ile ilişkisini inceleyen çalışmalardan ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini araştıran çalışmaların son derece çeşitli, ele aldıkları konuların kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür. Konu ile ilgili yapılan çalışmaların bu derece geniş bir yelpazede bulunması ulusal ve uluslararası yazının birbirini tamamlaması anlamında da önem arz etmektedir. Bu bağlamda Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini araştırarak olan gelecek çalışmaların söz konusu kapsama katkı yapacağı açıktır. Nitekim çalışma kapsamında incelenen araştırmaların salgının sadece turizm sektörüne değil, söz konusu sektörle bütünleşik olan birçok sektörü, kurum ve kuruluşu da etki altında bıraktığı görülmektedir.

Bu bağlamda gelecek çalışmalarda, turizm sektörü bağlamında yaşanan ekonomik sorunların, alınan önlemlerin ve elde edilen gelişmelerin incelenmesinin yanı sıra, turizm işletmeleri için yeni stratejilere odaklanılması önerilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar; turizm işletmelerinin müdahale stratejileri, sosyal mesafeli izole turlar, sanal turlar, stratejik hayırseverlik ve temassız (dijital) işlemler üzerinde durmalarına işaret etmektedir. Bu bağlamda işletmelerin mevcut ve gelecekteki olası değişimlere bu vb. stratejilere ağırlık vererek uyum sağlaması önemli görülmektedir. Diğer üzerinde durulması gereken konulardan biri de yaşanan seyahat korkusu ve turizm etkinlikleri planlanırken bu korkuyu en aza indirecek ve güven yaratacak uygulamalara yönelme ihtiyacıdır. Nitekim ağırlıklı olarak seyahat korkusu şeklinde ortaya çıkan endişe ve kaygıların yönetilmesi için; turizm işletmelerinin ve otellerin hizmetlerini sunarken güven ve hijyen

konularına ağırlık vermesi gerekliliği de çalışmalarda ortaya çıkan önemli temalardan biridir. Devlet ve hükümet önlemleri ile ekonomik teşviklerin turizm sektörü üzerindeki uzun vadeli etkileri, uluslararası güvenli turizm sertifikasının sektör açısından önemi, doğa turizmi ve medikal turizm etkinlikleri de gelecek çalışmalarda ele alınması önerilen çalışma başlıkları arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Adongo, C. A., Amenumey, E. K., Kumi-Kyereme ve A. ve Dubé, E. (2021). Beyond Fragmentary: A Proposed Measure For Travel Vaccination Concerns. *Tourism Management*, 83, 104180.

Akyol, C. (2020). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Covid-19 Salgınına Yönelik Görüşleri. *Journal Of Gastronomy Hospitality And Travel*, 3(1), 112-121.

Alaeddinoğlu, F. ve Serkan, R. O. L. (2020). Covid-19 Pandemisi Ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.

Altın, H. Türkiye’de 1969-2020 Yılları Turizm Sektör Performansının Waspas Yöntemiyle Analizi: Covid 19 Etkisi, *Turkish Studies – Economics, Finance, Politics*, 1141-1161

Arslan, E. ve Kendir, H. (2021). COVID-19 Salgını Sonrası Yükselen Trend Kırsal Turizm: Zile Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4),3668-3683.

Aylan, S. Covid-19 Pandemisinin Turizm Sektörüne Etkisi: Turizm Yazılı Basınında Çıkan Haberlere Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Journal Of Gastronomy Hospitality And Travel*, 3(2), 164-177.

Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., ve Terry, S. J. (2020). *Covid-Induced Economic Uncertainty* (No. W26983). National Bureau Of Economic Research.

Bahar, O. ve İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 6(1), 125-139.

Bahar, O. ve Kozak, M. (2012). Turizm ve Rekabet, Ankara: Detay Yayıncılık.

Bilgiçli, İ. ve Yıldırğan, R. (2020). Covid-19 Salgınının Yat Turizm İşletmecileri Tarafından

- Değerlendirilmesi: Marmaris Örneği. *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(11), 857-870.
- Binbaşıoğlu, H. Yeni Tıp Koronavirüs (Covid-19) Döneminde Ulusal Turizm Örgütlerinin Resmi Web Sitelerinin Bir İletişim Aracı Olarak İncelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 73-88.
- Buckley, R., Zhong, L. ve Martin, S. (2021). Mental Health Key To Tourism Infrastructure In China's New Megapark. *Tourism Management*, 82, 104169.
- Buluk, B. ve Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Uzaktan Eğitimin Turizm Lisans Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi. *Journal Of Awareness*, 5(3), 285-298.
- Buzcu, Z. ve Birdir, K. (2019). Türkiye’de Medikal Turizm İncelemesi: Özel Hastanelerde Bir Çalışma. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 311-327.
- Cahyanto, I., Wiblishauser, M., Pennington-Gray, L. ve Schroeder, A. (2016). The Dynamics Of Travel Avoidance: The Case Of Ebola in The US. *Tourism Management Perspectives*, 20, 195-203. DOI: 10.1016/J.
- Chi, O. H., Denton, G. ve Gursoy, D. (2021). Interactive Effects Of Message Framing And Information Content On Carbon Offsetting Behaviors. *Tourism Management*, 83, 104244.
- Ciritci, İ. Turizm Tesislerinin Pandemi Refleksi: Club Patara Örnekleme Üzerinden Değişen Mekansal Deneyimler. *AURUM Mühendislik Sistemleri Ve Mimarlık Dergisi*, 4(2), 169-183.
- Crespí-Cladera, R., Martín-Oliver, A. ve Pascual-Fuster, B. (2021). Financial Distress in The Hospitality Industry During The Covid-19 Disaster. *Tourism Management*, 85, 104301.
- Çavuşgil Köse, B. (2020). Turizm Ve Covid-19: Bir Bibliyometrik Analiz Yaklaşımı. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 5, 99-111.
- Çınar, F. ve Özkaya, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Medikal Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-50.
- Çıtak, N. ve Çalış, Y. E. (2020). Covid-19 Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Olan Finansal Etkileri. *İda Academia Muhasebe Ve Maliye Dergisi*, 3(2), 110-132.
- Dalkıran, G. B. ve Demir, Z. Haber Söyleminde Medya-Turizm İlişkisi: Pandemi Dönemi Bbc News Örneğinde Türkiye Haberleri. *Tourism And Recreation*, 2(Ek 1), 93-102.
- Demir, M., Günaydın, Y. ve Demir, Ş. Ş. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye’de Turizm Üzerindeki Öncülleri, Etkileri Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *International Journal Of Social Sciences And Education Research*, 6(1), 80-107.
- Eryılmaz, G. ve Kaya, M. (2021). Covid-19 Dönemi Öncesi Ve Sonrası Turizm Destinasyonlarına Yönelik Beklentilerin İncelenmesi. *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-36.
- Gürleyen, B. ve Çınar, F. (2020). Türkiye’nin Medikal Turizm SWOT Analizi: COVID-19 Örneği. *Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 51-60.
- Hu, F., Teichert, T., Deng, S., Liu, Y. ve Zhou, G. (2021). Dealing With Pandemics: An Investigation Of The Effects Of COVID-19 On Customers’ Evaluations Of Hospitality Services. *Tourism Management*, 85, 104320.
- Hu, H., Yang, Y. ve Zhang, J. (2021). Avoiding Panic During Pandemics: COVID-19 And Tourism-Related Businesses. *Tourism Management*, 86, 104316.
- Ivanova, I. ve Craver, T. (2020). Closed Due To Coronavirus: List Of Activities And State Shutdowns Over COVID-19 Outbreak Concerns. *CBS News, March*, 18.
- Itani, O. S. ve Hollebeek, L. D. (2021). Light At The End Of The Tunnel: Visitors' Virtual Reality (Versus In-Person) Attraction Site Tour-Related Behavioral Intentions During And Post-COVID-19. *Tourism Management*, 84, 104290.
- Kaczmarek, T., Perez, K., Demir, E. ve Zaremba, A. (2021). How To Survive A Pandemic: The Corporate Resiliency Of Travel And Leisure Companies To The COVID-19 Outbreak. *Tourism Management*, 84, 104281.
- Kalyankar, M. D. ve Patil, P. (2020). Impact Of Covid-19 Pandemic On The Tourism Sector. *Purakala (UGC Care Journal)*, 31 (8), 611-617.
- Karadeniz, E., Beyaz, F. S., Ünlübulduk, S. N. ve Kayhan, E. (2021). Covid-19 Salgınının Turizm Sektörüne Etkilerinin Ve Uygulanan Stratejilerin

Değerlendirilmesi: Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma.

Karasar, N. (1998). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kılıç, B. (2021). Covid-19 Salgınında Kriz Yönetiminin Önemi: TC Kültür Ve Turizm Bakanlığının Güvenli Turizm Sertifikası Örneği. *Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(4), 354-367.

Kiper, V. O., Saraç, Ö., Çolak, O. ve Batman, O. (2020). Covid-19 Salgınıyla Oluşan Krizlerin Turizm Faaliyetleri Üzerindeki Etkilerinin Turizm Akademisyenleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 527-551.

Kıvılcım, B. (2020). Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Salgınının Turizm Sektörüne Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 17-27.

Korkut, Y., Mert, E. K. E. R., Zeren, F. ve Altunışık, R. Covid-19 Pandemisinin Turizm Üzerindeki Etkileri: Borsa İstanbul Turizm Endeksi Üzerine Bir İnceleme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(Covid-19 Special Issue), 71-86.

Mizrachi, I., ve Fuchs, G. (2016). Should We Cancel? An Examination of Risk Handling in Travel Social Media Before Visiting Ebola-Free Destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management* (28), 59-65.

Oran, İ. B. (2020). Covid-19'un Uluslararası Turizm Üzerinde Diğer Krizlerden Farklı Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).

Oğuz, Ç. A. M. ve Çılgınoğlu, H. Basın-Yayın Organlarının Yeni Koronavirüs (Covid-19) Hastalığıyla İlgili Gelişmeleri Toplum Yansıtmaları Ve Bu Salgın Hastalığın Etkilerinin Turizm Açısından İrdelenmesi: İstanbul İli Örneği. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 130-150.

Özcan, M. COVID 19 Pandemisinin Turizm ve Ulaştırma İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 1-1.

Özçoban, E. (2020). Koronavirüs' Ün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri Ve Türkiye'nin Kırsal Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Analiz. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).

Page, S., Yeoman, I., Munro, C., Connell, J. ve Walker, L. (2006). A Case Study Of Best Practice—Visit Scotland's Prepared Response To An İnfluenza Pandemic. *Tourism Management*, 27(3), 361-393.

Pan, T., Shu, F., Kitterlin-Lynch, M. ve Beckman, E. (2021). Perceptions Of Cruise Travel During The COVID-19 Pandemic: Market Recovery Strategies For Cruise Businesses İn North America. *Tourism Management*, 85, 104275.

Piccinelli, S., Moro, S. ve Rita, P. (2021). Air-Travelers' Concerns Emerging From Online Comments During The COVID-19 Outbreak. *Tourism Management*, 85, 104313.

Pine, R. ve Mckercher, B. (2004). The İmpact Of SARS On Hong Kong's Tourism Industry. *International*

Journal Of Contemporary Hospitality Management, 16(2), 139-143.

Salem, I. E., Elbaz, A. M., Elkhwesky, Z. ve Ghazi, K. M. (2021). The COVID-19 Pandemic: The Mitigating Role Of Government And Hotel Support Of Hotel Employees İn Egypt. *Tourism Management*, 85, 104305.

Sevgi, I. Ş. I. K. (2020). Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi: İtalya, İspanya Ve Türkiye Örnekleri. *İşletme Ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 38-49.

Shin, H., Sharma, A., Nicolau, J. L. ve Kang, J. (2021). The İmpact Of Hotel CSR For Strategic Philanthropy On Booking Behavior And Hotel Performance During The COVID-19 Pandemic. *Tourism Management*, 85, 104322.

Tanrikulu, M. (2020). Covid 19 Gölgesinde Türkiye'de Holistik Turizm Ve Kültüre Dönüş. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 406-417.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, COVID-19 (2019-N Cov Hastalığı) Rehberi (Bilim Kurulu Çalışması) (2020). T.C. Sağlık Bakanlığı.

Toktaş, Y. Covid-19 Sürecinde Kriz Yönetimi: Türkiye'de Turizm İşletmelerine Yönelik Düzenlemeler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 157-180.

Türker, G. Ö. (2020). Covid-19 Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiler? Turizm Akademisyenleri Perspektifinden Bir Değerlendirme. *International*

Journal Of Social Sciences And Education Research, 6(2), 207-224.

Usta, S. K. ve Asan, Ş. S. Pandemi Döneminde Medikal Turizm Engelleri Analizi.

Uğur, N. G. ve Akbıyık, A. (2020). Impacts Of COVID-19 On Global Tourism Industry: A Cross-Regional Comparison. *Tourism Management Perspectives*, 36 (100744)

Zenker, S., Braun, E. ve Gyimóthy, S. (2021). Too Afraid To Travel? Development Of A Pandemic (COVID-19) Anxiety Travel Scale (PATS). *Tourism Management*, 84, 104286.

Zenker, S. ve Kock, F. (2020). The Coronavirus Pandemic—A Critical Discussion Of A Tourism Research Agenda. *Tourism Management*, 81, 104164.

Zenker, S. ve Kock, F. (2020). The Coronavirus Pandemic—A Critical Discussion Of A Tourism Research Agenda. *Tourism Management*, 81, 104164.

Zheng, D., Luo, Q. ve Ritchie, B. W. (2021). Afraid To Travel After COVID-19? Self-Protection, Coping And Resilience Against Pandemic ‘Travel Fear’. *Tourism Management*, 83, 104261.

Villacé-Molinero, T., Fernández-Muñoz, J. J., Orea-Giner, A. ve Fuentes-Moraleda, L. (2021).

Understanding The New Post-COVID-19 Risk Scenario: Outlooks And Challenges For A New Era Of Tourism. *Tourism Management*, 86, 104324.

Wilson, M. E. ve Chen, L. H. (2020). Travellers Give Wings To Novel Coronavirus (2019-Ncov). *Journal Of Travel Medicine*, 27(2). DOI: 10.1093/Jtm/Taaa015.

Wilson, M.E., MD, Lin H Chen, MD. (2020). Travellers Give Wings To Novel Coronavirus. *Journal Of Travel Med_C_Ne*, Volume 27, Issue 2, March 2020.

Wimmer, D.D. ve Dominick, J.R. (2000). Mass Media Research: An Introduction. Belmont: Wadsworth Publishing Company.

Wut, T. M., Xu, J. B. ve Wong, S. M. (2021). Crisis Management Research (1985–2020) In The Hospitality And Tourism Industry: A Review And Research Agenda. *Tourism Management*, 85, 104307.

Yousaf, S. (2021). Travel Burnout: Exploring The Return Journeys Of Pilgrim-Tourists Amidst The COVID-19 Pandemic. *Tourism Management*, 84, 104285.

Yusuf, A. C. A. R. "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını Ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi." *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi* 4.1 (2020): 7-21.

Etik Onay

Bu çalışma, katılımcılardan birebir veri toplamayı gerektiren araştırma kapsamına girmediği ve veriler ikincil veri olarak elde edildiği için etik kurul onayı gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.